

Non bis in idem

у практиці ЄСПЛ і ВС

Микола МАЗУР

суддя Верховного Суду, к.ю.н., доцент

Наталія МАЗУР

адвокатка Адвокатського об'єднання «Азонс»

Non bis in idem

(Не двічі за одне)

- Конституція України (1996) – ст. 61:

«Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення»

- Протокол №7 до Конвенції (1984, для України - 1997) – ст. 4:

«Нікого не може бути вдруге притягнуто до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави»

Non bis in idem
у практиці ЄСПЛ

Engel and Others v. the Netherlands (08.06.1976)

- **Автономне тлумачення поняття «кримінальний»:**

«Якби Договірні Держави могли на власний розсуд класифікувати правопорушення як дисциплінарне замість кримінального або переслідувати виконавця «змішаного» правопорушення на дисциплінарному, а не на кримінальному рівні, дія основних положень статей 6 і 7 була б підпорядкована їхній суверенній волі. Таке розширення повноважень могло б призвести до результатів, несумісних із цілями та завданнями Конвенції» (§ 81)

Engel and Others v. the Netherlands (08.06.1976)

- **Критерії Енгеля:**

- 1) правова кваліфікація правопорушення відповідно до національного права,
- 2) сам характер правопорушення,
- 3) ступінь суворості покарання, яке може бути застосоване до винної особи.

Перший критерій не є обов'язковим.

Другий і третій критерії є альтернативними і не повинні обов'язково застосовуватися у сукупності.

Можливе застосування кумулятивного підходу, коли одного критерію не достатньо

Підхід перший

«одна й та сама поведінка», незалежно від правової кваліфікації

Gradinger v. Austria (23.10.1995)

Градінгер був засуджений у **кримінальному** порядку за заподіяння смерті через недбалість, а також оштрафований в **адміністративному** порядку за керування автомобілем у стані алкогольного сп'яніння.

Висновок ЄСПЛ: хоча ці два правопорушення відрізнялися за визначенням, характером і цілями, мало місце **порушення статті 4 Протоколу №7** у зв'язку з тим, що обидва рішення базувалися на одних і тих самих діях заявника

Підхід другий

одні й ті самі дії можуть становити кілька правопорушень (різних видів)

Oliveira v. Switzerland (30.07.1998)

На заявницю було накладено штраф 200 франків за порушення **Закону про дорожній рух** (неврахування дорожніх умов), а потім окремим рішенням – 2000 франків за **ст. 125 КК Швейцарії** (стосовно тілесних ушкоджень, отриманих М. внаслідок ДТП). Після оскарження констатовано неправильній першого рішення, а суму першого штрафу визначено рахувати як частину другого.

Висновок ЄСПЛ: ст. 4 Протоколу №7 **не було порушено**. Краще було б, якби обидва правопорушення розглядались і карались одним судом у рамках одного судового розгляду. Однак, «це типовий приклад, коли одне діяння становить різні **правопорушення**».

Підхід третій

порівняння «головних елементів» складів двох правопорушень

Franz Fischer v. Austria (29.05.2001)

У справі Фішера **адміністративне** правопорушення, що полягало у керуванні автомобілем у стані алкогольного сп'яніння, і **кримінальне** правопорушення, що полягало у заподіянні смерті через **недбалість** у результаті «перебування у стані алкогольного сп'яніння», мали в своєму складі однакові «головні елементи».

Висновок ЄСПЛ: **порушення ст. 4 Протоколу №7**. Засудження або покарання особи вдруге за правопорушення, котрі «розрізняються лише за визначенням», є несумісним з цією нормою.

Перша спроба

формулювання
єдиного підходу

Sergey Zolotukhin v. Russia [GC] (10.02.2009)

Заявник спочатку відбув три дні **адміністративного** арешту за дрібне хуліганство, а потім притягнутий до суду за вчинення **кримінального** злочину (хуліганство). Суд виправдав його через відсутність в його діях складу злочину.

Висновок ЄСПЛ: порушення ст. 4 Протоколу №7.

- **Idem** – факти, а не на правова кваліфікація (Чи ґрунтувалися два обвинувачення «на однакових фактах або фактах, які, по суті, є тими самими»? Що було «головним елементом» обвинувачення?)

- Заборонено **не лише** повторне **покарання**, але й повторне **притягнення до суду**

Друга спроба

формулювання
єдиного підходу

A and B v. Norway [GC] (15.11.2016)

Податкові органи спочатку наклали на заявник штраф за порушення **ПОДАТКОВОГО** законодавства, а потім притягнуто до **кримінальної** відповідальності.

Висновки ЄСПЛ:

- «Договірні держави в першу чергу мають право вибрати, як організувати свою правову систему, в тому числі кримінальне судочинство»
- Принцип *non bis in idem* не буде порушений, якщо два провадження (скажімо, адміністративне і кримінальне) утворюють єдине ціле, а не дублюються – для цього вони повинні бути «досить тісно пов'язані за суттю та в часі».

Друга спроба

формулювання
ЄДИНОГО ПІДХОДУ

A and B v. Norway [GC] (15.11.2016)

Чи існує досить тісний зв'язок за суттю? Критерії:

- чи переслідують різні провадження взаємодоповнюючі цілі з урахуванням різних аспектів соціально неправомірної поведінки;
- чи є така подвійність провадження передбачуваним наслідком (як в законодавстві, так і на практиці), одного діяння;
- чи є належна взаємодія між різними компетентними органами з тим, щоб не дублювати, по можливості, збір і оцінку доказів;
- чи враховується санкція по першій справі при призначенні покарання у другій.

Non bis in idem
у практиці ВС

Керування **ТЗ** особою, позбавленою такого права за вироком суду

ч. 4 (раніше – ч. 3) ст. 126 КУпАП

- керування транспортним засобом особою, позбавленою права керування транспортними засобами

ч. 1 ст. 389 КК

- ухилення засудженого від покарання у виді позбавлення права займатись певною діяльністю

Постанова колегії суддів ККС ВС від 15.01.2019, справа № 686/13138/15-к

Постанова ОП ККС ВС від 02.12.2019, справа № 612/712/16-к

- рішення апеляційних судів скасовано, оскільки вони не перевірили дотримання принципу *non bis in idem*

Див. Окремі думки (збіжні) судді М. Мазура

Порушення **ПДР**, що спричинило смерть або тілесні ушкодження

ст. 124 КУпАП

- порушення правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів

ст. 286 КК

- порушення правил безпеки дорожнього руху... особою, яка керує ТЗ, що спричинило потерпілому ... тілесне ушкодження

Постанова колегії суддів ККС ВС від 02.10.2018, справа № 493/1096/15-к

Постанова колегії суддів ККС ВС від 08.12.2022, справа № 686/11795/17

- відсутнє порушення принципу *non bis in idem*

Порушення ПДР у стані алкогольного сп'яніння, що спричинило смерть або тілесні ушкодження

ст. 130 КУпАП

- керування транспортними засобами особами в стані алкогольного сп'яніння

ст. 286-1 КК

- порушення правил безпеки дорожнього руху... вчинене в стані алкогольного сп'яніння, що заподіяло потерпілому ... тілесне ушкодження

Постанова колегії суддів ККС ВС від 01.05.2024, справа № 607/13421/22

- відсутнє порушення принципу *non bis in idem*

Див. для порівняння справу **Vajčić v. Croatia**, ECHR, 08.10.2020 (ДТП, що заподіяло смерть потерпілого, внаслідок перевищення швидкості)

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО

ст. 173-2 КУпАП

- Домашнє насильство

ст. 126-1 КК

- Систематичне домашнє насильство

Постанова колегії суддів ККС ВС від 12.10.2021, справа № 663/3390/19

- порушення принципу *non bis in idem* (обвинувачення ґрунтувалося **ВИКЛЮЧНО** на тих самих фактах)

Постанова колегії суддів ККС ВС від 14.06.2022, справа № 585/3184/20

- принцип *non bis in idem* не буде порушено за умови подальшої повторюваності вчинення такого насильства

Див. для порівняння справу **Galović v. Croatia**, ECHR, 31.08.2021
(факти домашнього насильства)

Порушення державної таємниці

Дисциплінарна відповідальність

- за порушення Порядку організації та забезпечення режиму секретності в державних органах

ст. 328 КК

- Розголошення державної таємниці

Постанова колегії суддів ККС ВС від 26.09.2023, справа № 208/4254/19

- не було порушення принципу *non bis in idem* (це різні види юридичної відповідальності)

Порушення правил проживання особою, засудженою до обмеження волі

КВК

- Дисциплінарні стягнення, у тому числі тримання в дисциплінарному ізоляторі

ст. 390 КК

- порушення встановлених правил проживання особою, засудженою до обмеження волі

Постанова колегії суддів ККС ВС від 16.04.2020 справа № 397/1694/14

Постанова колегії суддів ККС ВС від 12.10.2021 справа № 577/4109/19

- порушено принцип *non bis in idem*, оскільки за кожен факт на нього були накладені стягнення за КВК

Див. Окрему думку судді Н. Антонюк до останньої справи